

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	پیشگفتار
۲	مقدمه
۵	فصل اول: کلیات
۵	مقدمه
۵	۱-۱ مفهوم کتاب درسی دانشگاهی
۶	۱-۲ جایگاه کتاب درسی دانشگاهی در نظام آموزش عالی
۷	۱-۳ ابعاد کتاب درسی دانشگاهی
۹	۱-۴ استاندارد کتاب دانشگاهی
۱۰	فصل دوم: استانداردهای محتوایی کتاب دانشگاهی
۱۰	مقدمه
۱۰	۲-۱ منطبق بودن محتوا با اهداف و سرفصل‌های درسی
۱۰	۲-۲ روزآمد بودن محتوا
۱۱	۲-۳ کاربردی بودن محتوا
۱۱	۲-۴ بومی بودن محتوا
۱۱	۲-۵ دقیق بودن مطالب
۱۲	۲-۶ استفاده از منابع علمی معتبر
۱۲	۲-۷ جامعیت مطالب
۱۲	۲-۸ تعادل بین عمق و گستره مطالب
۱۴	فصل سوم: استانداردهای آموزشی و گرافیکی در کتاب درسی دانشگاهی
۱۴	مقدمه
۱۴	۳-۱ بیان هدف‌ها و انتظارات یادگیری
۱۷	۳-۲ ارائه نمای کلی کتاب
۱۸	۳-۳ طراحی نقشه‌های مفهومی

صفحه	عنوان
۲۱	۳-۴ ارائه مثال‌ها و نمونه‌ها
۲۲	۳-۵ تقسیم مطالب به قسمت‌های کوچک‌تر
۲۲	۳-۶ استفاده از مواد تصویری در کتاب درسی
۲۵	۳-۷ استفاده از جدول
۲۵	۳-۸ استفاده از نمودار
۲۹	۳-۹ استفاده از ترکیب مواد تصویری و نوشتاری
۳۰	۳-۱۰ ترسیم صحیح گرافیکی روندها
۳۱	۳-۱۱ ترسیم صحیح گرافیکی مفاهیم
۳۲	۳-۱۲ ترسیم صحیح گرافیکی واقعیت‌ها
۳۳	۳-۱۳ ترسیم صحیح گرافیکی فرایندها
۳۴	۳-۱۴ ترسیم صحیح گرافیکی اصول
۳۵	۳-۱۵ استفاده مناسب از پرسش‌ها
۴۲	فصل چهارم: استانداردهای روان‌شناختی
۴۲	مقدمه
۴۲	۴-۱ توجه به ویژگی‌های روانی فراگیر
۴۳	۴-۲ گسترش مهارت‌های تفکر
۴۵	۴-۳ پرورش مهارت‌های خلاقیت و نوآوری
۴۶	۴-۴ تقویت مهارت‌های شناختی
۴۷	۴-۵ تقویت مهارت‌های فراشناختی
۴۸	۴-۶ تأکید روی نکات کلیدی
۴۸	۴-۷ استفاده از نظریات یادگیری در سازمان‌دهی مطالب
۵۲	۴-۸ جذاب بودن مطالب
۵۳	۴-۹ قابلیت یادگیری محتوا
۵۳	۴-۱۰ توجه به سبک‌های یادگیری دانشجویان
۵۷	فصل پنجم: استانداردهای نگارشی و زبان‌شناختی
۵۷	مقدمه
۵۷	ساختار خرد
۵۷	۵-۱ رعایت قواعد املای فارسی
۵۸	۵-۲ رعایت اصول دستور زبان فارسی
۵۸	۵-۳ رعایت اصول نشانه‌گذاری
۶۱	۵-۴ تعریف واژه‌های فنی و تخصصی

۶۲	۵۵ درج معادل خارجی واژه‌ها
۶۲	ساختار کلان
۶۳	۵۶ استفاده از زبان معیار و علمی
۶۴	۵۷ وضوح، یکدستی، انسجام و تأکید
۶۵	۵۸ سطح خوانایی متناسب با مخاطب
۶۸	۵۹ رابطه میان اجزاء جمله
۷۲	۵۱۰ شیوه‌های سازمان‌دهی متن
۷۴	۵۱۱ رغبت‌انگیزی
۷۵	جمع‌بندی

فصل ششم: استانداردهای فرهنگی و اجتماعی

۷۷	مقدمه
۷۹	۶-۱ کتاب درسی: برنامه پنهان نگرش‌ها
۷۹	۶-۲ خنثی نبودن بار ارزشی مطالب
۸۰	۶-۳ انتقال مفاهیم آشکار و پوشیده
۸۰	۶-۴ اهمیت یادگیری ارزش‌ها و نگرش‌ها برای جامعه
۸۱	۶-۵ آموزش اخلاقی بخش مهمی از تعلیم و تربیت
۸۲	۶-۶ ابعاد بررسی: ارزش‌ها و هنجارها
۸۶	۶-۷ لزوم تدوین کتاب درسی برای موقعیت‌های اجتماعی - فرهنگی گوناگون
۸۶	۶-۸ هم‌راستا بودن ارزش‌ها با ماهیت موضوع کتاب درسی
۸۸	۶-۹ تفسیر مناسب و غیر تبعیض‌آمیز تفاوت‌ها و «دیگری»
۸۹	۶-۱۰ بازنمایی صحیح در کتاب درسی
۹۱	۶-۱۱ اهمیت چگونگی طرح موضوعات در کتاب درسی
۹۲	۶-۱۲ توجه منطقی و عدالت‌محور نسبت به دیده شدن زنان و مردان در کتاب درسی
۹۴	۶-۱۳ اقوام، زبان‌ها و فرهنگ‌ها و نگرش‌های دوستانه، احترام‌آمیز و بدون رتبه‌بندی
۹۵	۶-۱۴ انعکاس صحیح ارزش‌های فردگرایانه و جمع‌گرایانه در کتاب درسی
۹۶	۶-۱۵ نقش ویژه کتاب‌های درسی در روایت تاریخ
۹۶	۶-۱۶ کتاب‌های درسی: واقع‌گرایانه و بازنمایانگر
۹۸	۶-۱۷ بازنمود ارزش‌های جامعه و نشان دادن مسیر آینده‌ای بهتر در کتاب درسی

فصل هفتم: استانداردهای شکل ظاهری و فنی کتاب درسی

۱۰۰	مقدمه
-----	-------

صفحه	عنوان
۱۰۰	۷-۱ کیفیت و نوع کاغذ
۱۰۰	۷-۲ قطع و اندازه کتاب
۱۰۲	۷-۳ جلد کتاب
۱۰۳	۷-۴ صحافی کتاب
۱۰۳	۷-۵ استفاده از رنگ
۱۰۴	۷-۶ اندازه و شکل حروف
۱۰۶	۷-۷ فضای سفید در متن (حاشیه)
۱۰۷	۷-۸ فاصله گذاری در متن
۱۰۹	فصل هشتم: استانداردهای ساختاری کتاب درسی
۱۰۹	مقدمه
۱۰۹	ساختار کتاب درسی
۱۰۹	الف) بخش مقدماتی
۱۱۰	۸-۱ صفحه عنوان
۱۱۰	۸-۲ صفحه حقوقی
۱۱۱	۸-۳ فهرست مطالب
۱۱۱	۸-۴ فهرست تصاویر و نمودارها
۱۱۱	۸-۵ راهنمای استفاده از کتاب
۱۱۲	۸-۶ پیشگفتار
۱۱۲	۸-۷ مقدمه
۱۱۲	ب) بخش اصلی: پیکره کتاب
۱۱۳	۸-۸ بخش بندی
۱۱۳	۸-۹ فصل بندی
۱۱۴	۸-۱۰ عنوان هر فصل یا بخش
۱۱۴	۸-۱۱ رئوس مطالب
۱۱۵	۸-۱۲ هدف های یاد گیری
۱۱۵	۸-۱۳ مقدمه فصل
۱۱۵	۸-۱۴ خلاصه فصل
۱۱۷	۸-۱۵ استنادات و منابع و مآخذ
۱۱۸	۸-۱۶ منابع پیشنهادی
۱۱۸	ج) بخش پایانی

صفحه	عنوان
۱۱۸	۸-۱۷ واژه‌نامه
۱۱۸	۸-۱۸ نمایه
۱۲۰	فصل نهم: خلاصه و نتایج کاربردی
۱۲۴	فهرست ارزیابی استانداردها در کتاب دانشگاهی
۱۲۹	منابع
۱۳۷	فهرست موضوعی

پیشگفتار

بررسی کتاب‌های درسی دانشگاهی موجود این حقیقت را آشکار می‌کند که در بسیاری از آن‌ها معیارهای لازم که در این کتاب مورد بررسی قرار گرفته‌اند رعایت نشده است. یکی از دلایل این امر مشخص نبودن ملاک‌ها و ویژگی‌های کتاب مطلوب دانشگاهی و ناآشنایی مؤلفان و تدوین‌کنندگان کتاب‌های درسی با ویژگی‌های کتاب درسی مطلوب دانشگاهی است؛ همچنین بسیاری از کتاب‌های درسی موجود برحسب نیاز، براساس علاقه و دیدگاه‌های شخصی و بدون استفاده از معیارهای ویژه تدوین شده‌اند. بنابراین برای اینکه کتاب درسی به‌عنوان یک ابزار آموزشی بتواند به نحوی مطلوب مؤثر واقع گردد، باید بر طبق معیارهای خاصی تألیف و تدوین شود. بر این اساس، تهیه استانداردهای تألیف کتاب‌های درسی، به منظور آشنا ساختن مؤلفان و متصدیان این حوزه امری ضروری است.

در این راستا، ضرورت تدوین استانداردهای کتاب دانشگاهی از سوی کمیسیون دائمی هیئت امنای سازمان مطالعه و تدوین کتب دانشگاهی در علوم اسلامی و انسانی (سمت) مطرح شد و مسئولیت آن به این سازمان محول گردید. بر این اساس در گروه مطالعات کتاب درسی پژوهشکده تحقیق و توسعه علوم انسانی «سمت»، تدوین استانداردهای کتاب مطلوب دانشگاهی در دستور کار قرار گرفت و مقرر شد با همکاری اعضای این گروه، استانداردها تدوین گردند. منابع موجود در این باره مطالعه و بررسی شد و بهترین منابع موجود - به‌ویژه منابعی که از سوی سازمان یونسکو تهیه و منتشر شده و نیز منابعی که مؤسسه اکرت (مؤسسه‌ای پژوهشی درباره کتاب درسی در آلمان) منتشر کرده بود - مورد استفاده قرار گرفت.

روش‌شناسی تدوین استانداردهای کتاب مطلوب دانشگاهی به این صورت بود که از جامعه آماری که شامل تمام کتاب‌ها و مقالات خارجی و داخلی بود، بدون انجام نمونه‌گیری و به شیوه مطالعه کتابخانه‌ای کلیه این منابع مورد بررسی قرار گرفت و ویژگی‌های آن‌ها استخراج گردید. بدین ترتیب مباحث این کتاب بر مطالعات نظری و پژوهش‌های صورت گرفته مبتنی است.

مقدمه

کتاب درسی ابعاد و مؤلفه‌های مختلفی دارد. ابعاد و مؤلفه‌هایی که در یک کتاب درسی می‌توان مد نظر قرار داد در این کتاب توضیح داده شده‌اند. البته در اثر حاضر تنها به استانداردهایی عمومی پرداخته شده است که در همه کتاب‌های درسی دانشگاهی مصداق دارند و معیارهای ویژه کتاب‌های تخصصی رشته‌های گوناگون مورد نظر قرار نگرفته است. همچنین کتاب درسی دانشگاهی حداقل دارای هفت بُعد اصلی: محتوایی، آموزشی، روان‌شناختی، نگارشی و زبان‌شناختی، فرهنگی و ارزشی، شکل ظاهری و فنی و ساختاری است که هر کدام از این ابعاد نیز مؤلفه‌ها، معیارها و شاخص‌های خاص خود را دارند.

شایان ذکر است که بین این مؤلفه‌ها هم‌پوشانی‌هایی وجود دارد؛ مثلاً استفاده از رنگ‌های مختلف برای برجسته‌سازی هم جزء مؤلفه‌های آموزشی و هم مؤلفه‌های زیباشناسی و گرافیک است. بنابراین سعی شده برخی مؤلفه‌ها در ذیل محوری که بیشتر مرتبط است آورده شوند. بر این اساس، کتاب حاضر دارای هشت فصل به شرح زیر است:

در فصل اول، به کلیات و مفاهیم اساسی از جمله مفهوم کتاب درسی و استاندارد کتاب دانشگاهی پرداخته شده است.

در فصل دوم، استانداردهای محتوایی کتاب درسی مورد بررسی قرار گرفته‌اند که در آن‌ها بیشتر بر سازمان‌دهی محتوا، مطالب و شاخص‌های ضروری محتوای کتاب درسی از قبیل به‌روز بودن، جامع بودن و منطبق بودن با اهداف تمرکز گردیده است.

در فصل سوم، استانداردهای آموزشی و گرافیکی مورد بررسی قرار گرفته است. در این فصل راهبردهایی برای افزایش تأثیر آموزشی مطالب کتاب از قبیل استفاده از نقشه‌های مفهومی، انواع پرسش و استفاده از نمودارها، چارت‌ها، جداول و گرافیک مطرح شده است.

در فصل چهارم، استانداردهای روان‌شناختی یا به عبارت بهتر چگونگی استفاده از یافته‌های علم روان‌شناسی در کتاب درسی مورد بررسی قرار گرفته است. در این رابطه مواردی از قبیل توجه به سبک یادگیری غالب فراگیران، استفاده از نظریات یادگیری در سازمان‌دهی مطالب و فونونی برای جذابیت‌بخشی به مطالب بیان شده است.

فصل پنجم به استانداردهای نگارشی و زبان‌شناختی از جمله رعایت قواعد زبان و دستور زبان فارسی و همچنین استفاده از زبان معیار و علمی در نگارش کتاب دانشگاهی و سایر موضوعات مرتبط با نگارش صحیح اختصاص یافته است.

در فصل ششم به استانداردهای فرهنگی و اجتماعی که رعایت آن‌ها در کتاب‌های دانشگاهی - به‌ویژه کتاب‌های حوزه علوم انسانی - اهمیت مضاعف‌تری پیدا می‌کند پرداخته شده است. در این فصل مسائلی از قبیل توجه به ارزش‌ها، هنجارها، مسائل فرهنگی و تأثیراتی که مطالب در این زمینه بر خواننده دارند مورد بررسی قرار گرفته است.

فصل هفتم به استانداردهای مربوط به شکل ظاهری و بُعد فنی کتاب اختصاص یافته و در آن مواردی از قبیل قطع کتاب، نوع و اندازه حروف، اندازه حاشیه و فضای سفید، و استفاده از رنگ به عنوان یکی از ویژگی‌های بارز کتاب درسی مورد توجه قرار گرفته است.

فصل هشتم به معرفی استانداردهای ساختاری کتاب درسی اختصاص دارد.

فصل نهم شامل خلاصه و نتایج کاربردی است که به صورت راهنما می‌تواند مورد استفاده قرار گیرد. در پایان این فصل براساس جمع‌بندی مطالب ارائه‌شده، یک فهرست بازمینی تهیه شده است که می‌توان آن را برای ارزیابی کتاب‌های دانشگاهی و میزان انطباق آن‌ها با استانداردهای تعیین‌شده مورد استفاده قرار داد.

شکل زیر ساختار مطالب کتاب را نشان می‌دهد.

